

Σε αυτό το τεύχος:
εκδηλώσεις, εκθέσεις
και νέα του Τμήματος **02-05**,
φοιτητικές εργασίες -
θέματα εξαμήνου **06-13**
και διπλωματικές **14-17-**,
παρουσιάσεις βιβλίων
18-19, ελληνική συμ-
μετοχή στη 10η Biennale
Βενετίας: κείμενα επι-
μελητών **20-23** & Stefano
Boeri **24-27**, έκθεση
Ατζέντα: Νέες Τάσεις
στην Αρχιτεκτονική στην
Ευρώπη και την Ασία-
Ειρηνικό 2006-2007: κεί-
μενα Winy Maas **28-33** &
Riken Yamamoto **34-36**.

α 2610

Περιοδική έκδοση του
Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Πανεπιστημίου Πατρών

τ. 02 χειμώνας 2006-07

10ⁿ biennale

βενετίας

ΑΙΓΑΙΟ ΔΙΑΣΠΑΡΤΗ ΠΟΛΗ

Κατερίνα Κοτζιά, Ηλίας Κωνσταντόπουλος, Λός Παπαδόπουλος, Κορίνα Φιλοξενίδου

Το θέμα της ελληνικής παρουσίας στη 10ⁿ Biennale Αρχιτεκτονικής στηρίζεται στην αιρετική πεποίθηση του ιστορικού Ruggiero Romano ότι το Αρχιπέλαγος του Αιγαίου είναι μια πόλη, άποψη που με αποχρώσεις έχουν υιοθετήσει και επεξεργαστεί και άλλοι ιστορικοί, κυρίως ο Σπύρος Ασδραχάς και ο Άγγελος Ελεφάντης. Στη γεωφιλοσοφική προοπτική της ίδιας υπόθεσης έχει εργαστεί και ο φιλόσοφος Massimo Cacciari.

ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ - Η ΜΕΤΑΠΟΛΗ

Η συζήτηση περί του Αρχιπελάγους ως πόλης εγγράφεται με τρόπο διακριτό στην οπτική της Biennale και ανατροφοδοτεί, εμπλουτίζοντάς την, την ούτως ή άλλως συναρπαστική συζήτηση για τη μετάπολη.

Πρόκειται για μια συζήτηση που παρακολουθεί τους ριζικούς μετασχηματισμούς του αστικού τοπίου, των κυρίαρχων αρχιτεκτονικών διατυπώσεων, των προτύπων κατοίκησης, και εντέλει της ίδιας της έννοιας της αστικότητας όπως διαμορφώθηκε ιστορικά τους τελευταίους δύο αιώνες. Η συσσώρευση τεράστιων μαζών στην περιφέρεια των πόλεων και η ανάδυση των νέων, γιγαντιαίων πόλεων (κυρίως στην Ασία) που αναδιαμορφώνουν την ανθρωπογεωγραφία του πλανήτη, επιτρέπουν σε σύγχρονους διανοητές να αναζητούν τα συστατικά στοιχεία του αστικού πέραν των σταθεροποιημένων τυπομορφολογιών στις οποίες είχε κωδικοποιηθεί ο αστικός χώρος. Το κείμενο του Rem Koolhaas για την πρωταρχική πόλη ("The generic city"), όπως και μεγάλες εκθεσιακές και εκδοτικές πρωτοβουλίες με τις οποίες συνδέθηκε (*Cities on the Move*, 1998, *Mutations*, 2000) εξηγούν με ευθύ τρόπο ότι στη νέα παγκόσμια συνθήκη οι ευρωπαϊκές πόλεις, για την ακρίβεια το ιστορικό κέντρο των ευρωπαϊκών πόλεων, δεν παραμένει το αιώνιο ή/και το οικουμενικό πρότυπο του αστικού σχεδιασμού: μάλλον αποτελεί το παγκόσμιο μουσείο των πόλεων.

Η συζήτηση για τη μετάπολη εξελίσσεται στη σκοτεινή προοπτική της παγκοσμιοποίησης.

- Η διάγκωση των μεγεθών, οι ραγδαίες αλλαγές στη σύνθεση του αστικού πληθυσμού και η παράξενση των κοινωνικών αντιθέσεων συστήνουν τον πανεποπτικό αυταρχικό έλεγχο ως μόνη μέθοδο διεύθυνσης της πόλης.

- Η παρακμή του δημόσιου αστικού χώρου είναι δείκτης αλλαγής της πόλης από τοπία ελευθερίας των πολιτών σε επικράτεια της αποξένωσης, των αποκλεισμών, της γκετοποίησης.

- Η εγκατάσταση μιας απόλυτης ασυμμετρίας ανάμεσα στη μετάπολη και την ύπαιθρο της καταστρέφει κάθε πιθανότητα αειφορίας.

- Οι αλλοτριωμένες επιθυμίες παράγουν νέα άτομα και άχρονα τοπία κατανάλωσης, όπου αποσυγκροτούνται η συνέχεια και η σημασία τόσο του τόπου όσο και του χρόνου της πόλης. Αφετέρου, οι πολιτικές διαχειρίσεις του αστικού χώρου στην εξυπηρέτηση των οποίων επιστρατεύεται η

20

21

αρχιτεκτονική, όπως στην περίπτωση των "grands projets" του Mitterand ή της υποδοχής γεγονότων μεγάλης κλίμακας και διεθνούς σημασίας, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, εξακολουθούν να θεωρούνται ως αποτελεσματικές στρατηγικές για να κατακτήσει μια πόλη κάποια από τις υψηλές βαθμίδες μέσα στο νέο πεδίο, που στη θεωρία έχει περιγραφεί ως ανταγωνισμός των πόλεων. Η Βαρκελώνη, το Βερολίνο, το Λονδίνο, το Μπιλμπάο, η Αθήνα του 2004 ή, τώρα, το Πεκίνο προσφέρονται ως εμβληματικά παραδείγματα αυτής τη γραμμής σκέψης. Όμως οι πρόσφατες εξεγέρσεις στο Παρίσι απέδειξαν με δραματικό τρόπο ότι στη μετάπολη η σημασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού σχετικοποιείται και ότι πάντως η αρχιτεκτονική δεν επαρκεί για να αποκατασταθεί το τραυματισμένο νόημα που από τη Γαλλική Επανάσταση και μετά είχε αποκτήσει η πόλη ως η *par excellence* μορφή ύπαρξης του (αστικού) πολιτισμού. Γι' αυτό η συζήτηση για τη μετάπολη, όπως εξηγείται και στη διακήρυξη της 10ⁿ Biennale ("Οι πόλεις, η αρχιτεκτονική και η κοινωνία"), είναι και επίκαιρη και αναγκαία.

ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΗ

Μέσα σ' αυτή τη δυσόληνη συζήτηση για τη μετάπολη, το ιδιαίτρο (για λόγους ιστορικογεωγραφικής συγκυρίας) παράδειγμα του Αιγαίου περιγράφει την υπόσχεση μιας άλλης αστικότητας.

- Το Αιγαίο δεν είναι το γραφικό υπόλοιπο ενός ατελούς εκσυγχρονισμού ή μια περιοχή της γης που διέφυγε την επίσκεψη της ανάπτυξης.

- Το Αιγαίο δεν είναι ένας αναχρονισμός, είναι μια διαφορετική μετάπολη.

- Η συντακτική δομή του Αρχιπελάγους, οι εγγύτητες και το μικρό μέγεθος των νησιών έχουν αποσοβήσει το γιγαντισμό και έχουν λειτουργήσει προστατευτικά για τον ιστορικό ιστό των οικισμών. Η διασπορά των νησιών έχει υποχρεώσει στη δημιουργία αποκεντρωτικών δομών διοίκησης και αυτονομίας και στην ανάπτυξη ισχυρών κοινοτικών δεσμών συνοχής και πρωτότυπων δομών μιας αποκεντρωμένης κεντρικότητας.

- Η περικύκλωση των νησιών από τη θάλασσα τους χάρισε τη σχέση με τη φύση, χωρίς να απαιτηθεί η διαμεσολάβση της οικολογίζουσας ρητορείας.

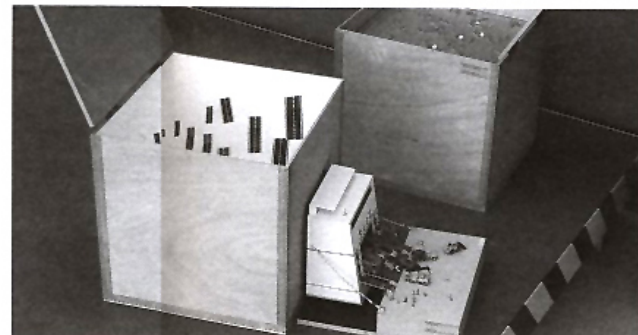
- Η ευλογημένη διαύγεια του ουρανού και οι σπάνιες παραλίες του κατέστησαν το Αιγαίο δημοφιλή ταξιδιωτικό προορισμό. Ωστόσο, και παρά την κυριαρχία επιθετικών μοντέλων τουριστικής διαχείρισης και κατανάλωσης των τοπικών πόρων, τον τόνο εδώ δεν τον δίνει ο μαζικός τουρισμός των μεγάλων ξενοδοχειακών αλυσίδων: το κύμα των τουριστών απορροφάται στις πτυχώσεις των πολύπλοκων πολιτισμάτων, ο πληθυσμός των επισκεπτών κωνεύεται στα κελύφη κατοικίας των υφιστάμενων οικισμών, χωρίς να ανατρέπονται το μέτρο και η λογική του ιστού, όπως η μακρόσυρτη διάρκεια τον έχει παραγάγει.

- Η κλιμάκωση της τουριστικής οικονομίας και η διογκούμενη υποδοχή οικονομικών μεταναστών στα νησιά, κυρίως από την ασιατική ακτή, ασκούν πιέσεις τόσο στον οικιστικό ιστό όσο και στην ανθρωπογεωγραφία αυτής της θαλάσσιας πόλης με τα διασκορπισμένα προάστια των νησιών της. Το αποτέλεσμα αυτής της πίεσης αναγνωρίζεται στις ιδιαίτερες μυθολογίες και στο διακριτό προφίλ με το οποίο το κάθε μεμονωμένο νησί μάς συστήνεται και με το οποίο τοποθετεί τον εαυτό του μέσα στον μεγάλο χάρτη των ταξιδιωτικών προορισμών: η Σύρος, η Λέρος, η Σύμη, η Κάρπαθος.

- Οι εξαναγκασμένες επάλληλες αποδημίες και παλιννοστήσεις επέτρεψαν στο Αιγαίο να υποδεχτεί εγκαίρως ό,τι μπορεί να σημαίνει ετερότητα και

10ⁿ Biennale Βενετίας. Ελληνικό περιπτερό. Το Αιγαίο μια διάσπαρτη πόλη

10ⁿ Biennale Βενετίας. Ελληνικό περιπτερό. Το Αιγαίο μια διάσπαρτη πόλη

10th biennale

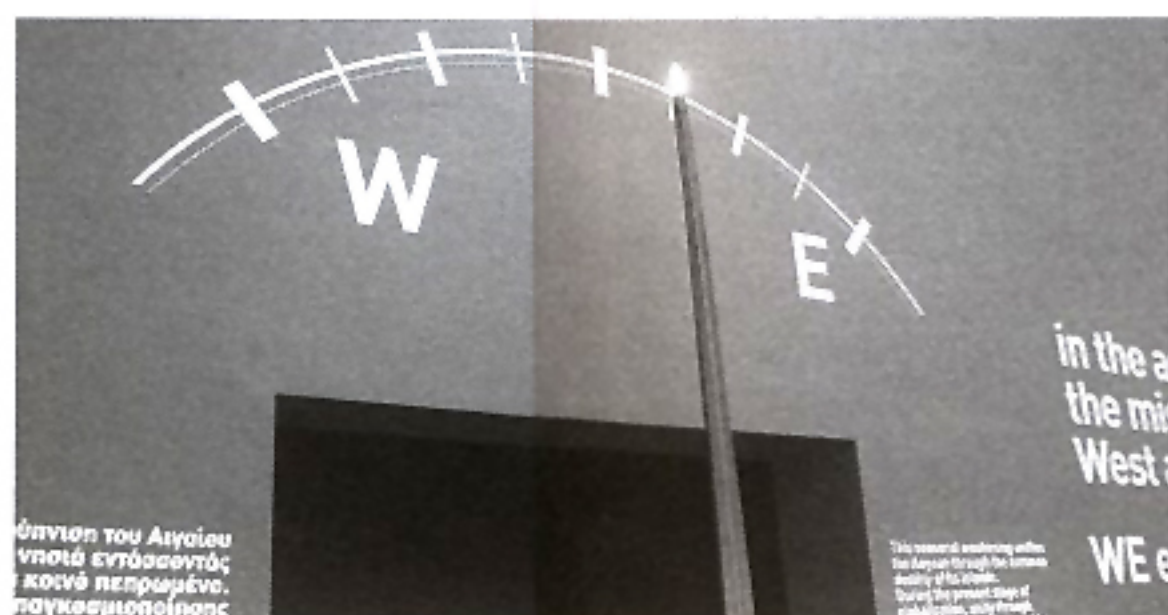
βενετίας

να αναπτύξει μια κουλτούρα φιλόξενου κοσμοπολιτισμού, χωρίς να γλιστρήσει στη ρηχότητα του ανομιτισμού και χωρίς να οπισθοχωρήσει στον ερμητισμό των κλειστών πθών ή στο εγκώμιο της ιθαγένειας.

- Αξίζει να σχολιαστεί ότι πολλές από τις κοινωνικοχωρικές ουτοπίες του 19ου αιώνα είναι νησιά, και ότι πάντως όλες οι ουτοπίες έχουν δομή νησιού.
- Επιπλέον, σύμφωνα και με την κείρια επισήμανση του Massimo Cacciari, συνθήκη ύπαρξης του νησιού είναι η κατάσταση του διαχωρισμού, της απομόνωσης του (isola). Το νησί, ως αποτέλεσμα μιας πράξης αποκοπής, ως κλάσμα, ως μέρος, ήδη υπονοεί το όλον της καταγωγής του και διαμορφώνει το πεδίο της διαρκούς σύγκρισης και αναμέτρησης μαζί του.
- Αντιστοίχως, η θάλασσα που περιβάλλει το νησί, ο πόντος, όπως προδίδει και η κοινή ετυμολογική καταγωγή με τη λέξη γέφυρα (pont), συνιστά ταυτοχρόνως το στοιχείο που το (επαν)ενώνει με την απέναντι στεριά.
- Μια τομή στη συνέχεια της υφαλοκρηπίδας του Αρχιπελάγους εικονοποιεί το κοινό έδαφος των ξεκομμένων έξωλων κοινωνιών, των έξωλων κορυφών, που η καθεμιά τους διαβάλλεται ως ορίζοντας της άλλης, ως στοιχείο που ορίζει (και ορίζεται από) την άλλη.
- Η περιπέτεια του οργανικού ιστού, οι στενοί συνεστραμμένοι δρόμοι, οι μικρές πλατείες των νησιών ή το απέραντο γαλάζιο και η απέναντι ακτή μπορούν να διαβαστούν σαν το υλικό ίχνος αυτής της ζωτικής επικοινωνίας: σαν μια τεχνονομία που μεταφέρθηκε από νησί σε νησί ή σαν μια τεχνολογία επιβίωσης που επινοήθηκε ίδια μέσα σε συνθήκες παράλληλης. Αν και είναι δυνατόν, πολύ πιο απλά, να περιγράφει τις πολλαπλές εκδοχές ενός γενετικού μηχανισμού που αναπαράγει διαρκώς τον εαυτό του, μέσα στην ανεξάντλητη ποικιλία παραλλαγών που γεννούν οι αναπόδραστοι μετασχηματισμοί της δομής. Μιας δομής που, όπως μας το δίδαξε ο F. Braudel, η ιστορία της αφηγείται τις περίπλοκες μεταμορφώσεις της επίμονης υλικότητάς της.
- Η πολυπλοκότητα του αιγαιακού νησιτισμού δεν ανάγεται σε ένα ελκυστικό πλην μονοδιάστατο τοπίο διακοπών, σε ένα προνομιακό θέρετρο της κοινωνίας των δύο τρίτων. Το Αιγαίο δεν είναι ένα γραφικό αποκούμπι, δεν συνιστά μια χαρούμενη Νεφέλοκοκκυγία ή ένα θεματικό πάρκο, δεν περιγράφει μιαν αφάιρηση του κοινωνικού. Είναι μια αληθινή κοινωνία, μια σύνθετη ζωντανή κοινοτική δομή, που την αλήθεια της την οφείλει στις αντιφάσεις που τη διαπερνούν, στους ανταγωνισμούς που την τέμνουν, στα δίκτυα που τη συνέχουν, στο μωσαϊκό των πολιτών που την κατοικούν: έμποροι, κρατικοί υπάλληλοι, ναυτικοί, ιχθυοκαλλιεργητές, αιγοτρόφοι, αλβανοί αγρεργάτες, τυρκόμοι, οινοποιοί, πολωνοί μηχανουργοί, ξενοδόχοι, εφοπλιστές, πανεπιστημιακοί, ιρανοί, κούρδοι ή ασιάτες οικονομικοί μετανάστες.
- Είναι πολλοί οι δημιουργοί και από διάφορα εκφραστικά πεδία (ζωγράφοι, μουσικοί, ποιητές ή ηθοποιοί) που στις ευαισθησίες τους και στη δημιουργική εκφραστική τους μπορούμε να διαβάσουμε τις καλοκαιρινές στιγμές που έζησαν στις αμμουδιές του Ομήρου. Η δειγματική απογραφή όχι μόνο αυτών των διάσημων επισκεπτών, αλλά των πολλών πολιτών από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και από πολλές χώρες του κόσμου, οι οποίοι έχοντας ζήσει λίγο ή περισσότερο στο Αιγαίο σταθεροποίησαν τη σχέση τους με τον τόπο αποκτώντας ένα μικρό σπίτι -ένα pied-a-terre- σίγουρα εισφέρει ένα ακόμη εμπράγματο ποσοτικό επίχειρημα στον πυρήνα της υπόθεσης ότι το Αιγαίο εισέρχεται στη συζήτηση για τη μετάπολη γιατί περιγράφει ένα πρότυπο πολύπλοκης κατοίκησης.
- Στο χώρο των αρχιτεκτονικών αναπαραστάσεων βαραίνουν οι σημειώσεις, τα σκίτσα και οι σκέψεις του Le Corbusier και άλλων ταξιδιωτών

10th Biennale Βενετίας, Ελληνικό περίπτερο. Το Αιγαίο μια διάσπαρτη πόλη

όπνισσ του Αιγαίου νησιό εντάσσοντός κοινό περριώμένο, παγκοσμιοποίησης

22

23

αρχιτεκτόνων του μοντερνισμού, για τους οποίους η εμπειρία του Αιγαίου και η προσανατολισμένη ανάγνωση της στοιχειακής δομής των οικισμών και των κυβδόσχημων λευκών σπιτιών στις Κυκλάδες υπήρξε αναγκαίο και πολύτιμο συστατικό, πηγή και στήριγμα της αγωγής τους.

- Στο Αιγαίο η ανανέωση του ιστού δραματοποιήθηκε και η εντατική σχέση ανάμεσα στα νέα και τα υφιστάμενα κελύφη πήρε πάντα οριακές τιμές. Ανεξάρτητα από το μέγεθός του, αν αφορούσε ένα μικρό κύτταρο κατοικίας ή ένα ευμέγεθες κτιριακό σύνολο, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός πάντοτε έλαβε τη μορφή πρόκλησης. Στο εικονοστάσιο των εντυπωσιακά πολλών έργων σύγχρονης λόγιας αρχιτεκτονικής στο Αιγαίο -μεμονωμένες κατοικίες ή μικροί οικισμοί, ξενοδοχεία μικρότερα και μεγάλα, μουσεία, πανεπιστημιακά κτίρια, υπαίθριοι χώροι, παράλια μέτωπα- δεν αναγνωρίζεται μόνο όλο το εναγώνιο άνυσμα της αρχιτεκτονικής εκφραστικής (από τη μιμητική προσαρμογή στο γηγενές μέχρι την ανανεωτική παρενόχληση του genius loci) αλλά απογράφεται το πανόραμα των ελλήνων αρχιτεκτόνων ενός αιώνα, από τον Βαλεντή και τον Στ. Παπαδάκη μέχρι τον Βαλσαμάκη, το Φατούρο, τον Κονταράτο, το Ζέγγελη, την Τσιγαρίδα ή την ομάδα Deca.
- Είτε πρόκειται για έναν τόπο μοντέρνο, όπως στην επιχειρηματολογία του Π. Τουρνικιώτη, είτε για έναν σπάνιο τόπο, που όπως το στοιχειοθέτησε ο G. Thomson κατοικείται αδιαλείπτως από τα προϊστορικά χρόνια, τα εντελώς ιδιαίτερα και μη αναπαραγώγιμα χαρακτηριστικά που διαθέτει το Αιγαίο, το καθιστούν ακατάλληλο ως πρότυπο προς αντιγραφή.
- Αλλά, παράλληλα, είναι αυτή ακριβώς η ιδιαιτερότητα που προσδίδει στα χωροκοινωνικά χαρακτηριστικά του παραδειγματικό χαρακτήρα. Διότι μέσα στη δυσφορική συζήτηση για τη μετάπολη το Αρχιπέλαγος συστήνει το αντιρρητικό αλλά υπαρκτό παράδειγμα μιας υδάτινης πόλης που ακτινοβολεί ως τόπος της επιθυμίας. Διότι η γοητεία που εκλύει δεν αντλείται από το κοίτασμα της νοσταλγίας, αλλά από την ανθεκτικότητα μιας δομής κατοίκησης.
- Ανακαλώντας τις αξίες της αστικότητας, το παράδειγμα της πόλης του Αιγαίου περιέχει την υπόσχεση μιας διαφορετικής μετάπολης, προσπλωμένης στο πρόταγμα της ελευθερίας.

Οι συγγραφείς είναι οι επιμελητές της ελληνικής συμμετοχής στη 10th Διεθνή Έκθεση Αρχιτεκτονικής Biennale της Βενετίας με θέμα "Το Αιγαίο - Μια διάσπαρτη πόλη". Η Κατερίνα Κοτζιά είναι αρχιτέκτων στη Θεσσαλονίκη, η Ηλίας Κωνσταντόπουλος είναι αρχιτέκτων στην Αθήνα και Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Πανεπιστημίου Πατρών, ο Λότης Παπαδόπουλος είναι αρχιτέκτων στη Θεσσαλονίκη και Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ, η Κορίνα Φιλοξενίδου είναι αρχιτέκτων στη Θεσσαλονίκη. Το κείμενο αυτό, όπως και τα επόμενα κείμενα του Stefano Boeri, αναδημοσιεύεται από την έκδοση-κατάλογο που εκδόθηκε με την ευκαιρία της ελληνικής συμμετοχής στη 10th Διεθνή Έκθεση Αρχιτεκτονικής Biennale της Βενετίας. Κ. Κοτζιά, Η. Κωνσταντόπουλος, Α. Παπαδόπουλος, Κ. Φιλοξενίδου (επιμ.). Το Αιγαίο. Μια διάσπαρτη πόλη, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 2006.

10th Biennale Βενετίας, Ελληνικό περίπτερο. Το Αιγαίο μια διάσπαρτη πόλη

